

УДК [631.52+633.1]:330.3(477)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2023-43-3>

РОЛЬ СОРТУ М'ЯКОЇ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ «УКРАЇНКА 0246» В РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Демуз Інна Олександрівна,
доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник сектору наукової
бібліографії та біографістики
Національної наукової сільськогосподарської
бібліотеки Національної академії аграрних наук
України
demuz_inna@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5936-2386

Метою дослідження є висвітлення історії виведення та впливу культивування сорту м'якої озимої пшениці Українка 0246 на економічні процеси в Україні упродовж ХХ ст. Методологічною основою дослідження були методи історіографічного аналізу та синтезу, історико-системний метод, що використовувалися на основі принципів історичного об'єктивізму. Результати дослідження. У статті проаналізовано історію виведення сорту м'якої озимої пшениці Українка 0246 вченими Миронівської селекційно-дослідної станції, окреслено основні методи її розмноження та впливу на розвиток сільського господарства та економіки в Україні в 20–40-х роках ХХ ст. А також відзначено внесок відомих вчених, зокрема В.С. Жолткевича, Л.І. Ковалевського, І.М. Єремєєва. Охарактеризовано якісні характеристики виведеної пшениці, зокрема висока врожайність – від 20 ц/га до 30 ц/га. А посівна площа до 1950 р. сягала 7 млн га. Прослідковано вплив суспільно-політичної ситуації 1917–1920-х рр. на процес організації дослідницької та селекційної діяльності Миронівської станції та їх вплив на виведення сорту. Описано способи розповсюдження пшениці. Так, І.М. Єремєєв вперше використав для дослідження та розмноження сорту звичайні селянські господарства, а також був ініціатором створення Спілки селян-насінників у 1920 р. Охарактеризовано вплив урожайності пшениці на історичні процеси 30-х рр., акцентовано увагу на статистиках зібраного врожаю та хлібозаготівельних планів. Висвітлено політику експорту зерна закордон та його вплив на ситуацію в країні. Приділено увагу процесу колективізації та ролі пшениці в штучному створенні Голодомору 1932–1933 рр. Зібраного урожаю в ті роки вистачало для забезпечення населення зерном, але завищені плани хлібозаготівель були однією з причин Голодомору. У висновках узагальнюється значення сорту м'якої озимої пшениці «Українка 0246» на економічну політику України. Протягом 45 років пшениця «Українка» росла на полях не лише України, а й інших держав, а сам сорт був визнаний як міжнародний стандарт сильної пшениці. На її основі було створено понад 200 сортів пшениці.

Ключові слова: професор І.М. Єремєєв, «Українка 0246», пшениця, розвиток сільськогосподарської науки, селекція в рослинництві, Миронівська селекційна станція, колективізація, сорти озимої пшениці, Миронівська дослідно-селекційна станція, Голодомор.

THE ROLE OF THE SOFT WINTER WHEAT VARIETY “UKRAINKA 0246” IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN AGRICULTURE

Demuz Inna Oleksandrivna,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Chief Researcher at the Sector of Scientific Bibliography
and Biography
National Scientific Agricultural Library of the National
Academy of Agricultural Sciences of Ukraine
demuz_inna@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5936-2386

The purpose of the study is to highlight the history of breeding and the influence of the cultivation of the soft winter wheat variety Ukrainka 0246 on economic processes in Ukraine during the 20th century. **The methodological basis** of the study became historiographical analysis and synthesis methods and historical-systemic method used under the principles of historical objectivism. **The main results of the study.** The Article analyzes the history of the soft winter wheat variety Ukrainka 0246 breeding by the scientists at Myroniv breeding and research station, outlines the main methods of its reproduction and influence on the development of agriculture and the economy in Ukraine in the 20–40s of the 20th century. The Article also points out the contribution of famous scientists, in particular V. Yy. Zholtkevych,

L. I. Kovalevskiy, I. M. Yeremeyev. The qualitative features of the bred wheat are characterized, in particular, its high yield – from 20 cwt/ha to 30 cwt/ha. And the sown area before 1950 reached 7 mln ha. The impact of the social and political situation in 1917–1920s on the process of organizing research and breeding activities at Myroniv station and their influence on the breeding of the variety was traced. Methods of spreading wheat are described. For instance, I.M. Yeremeyev first used ordinary peasant farms for the research and propagation of the variety. He also was the initiator of the Union of Peasants – Seed Growers in 1920. The impact of wheat yield on historical processes of the 1930s is described, attention is focused on the statistics of the harvested crop and grain procurement plans. The policy of exporting grain abroad and its impact on the situation in the country is highlighted. The emphasis is made on the process of collectivization and the role of wheat in the artificially created Holodomor of 1932–1933. The harvested crop in those years was enough to provide the population with grain, but overestimated grain procurement plans were one of the causes of the Holodomor. The **conclusions** summarize the significance of the soft winter wheat variety «Ukrainka 0246» on the economic policy of Ukraine. During 45 years, «Ukrainka» wheat grew in the fields not only of Ukraine, but also of other countries, and the variety itself was recognized as an international standard of strong wheat. More than 200 varieties of wheat were created on its basis.

Key words: professor I.M. Yeremeyev, «Ukrainka 0246», wheat, development of agricultural science, selection in crop production, collectivization, winter wheat varieties, Myronivka breeding station, Holodomor.

1. Вступ

Україна здавна вважається житницею та славиться своєю родючою землею. Пшениця є однією з головних агрономічних культур нашої держави. Станом на 2000 р. злаковими культурами засіяно близько 8,7 млн га полів. Згідно з інформацією Міністерства аграрної політики України, у 2000 р. з площі понад 10 млн га зібрано 21 млн т зерна, у тому числі пшениці – 10,8 млн т. В умовах сучасної світової продовольчої проблеми, спричиненої вторгненням росії до України, це питання є надзвичайно актуальним. Протягом багатьох років Російська імперія, а згодом і СРСР використовували український хліб як інструмент економічної політики. Доцільним є розгляд даного питання на прикладі історії всесвітньовідомого сорту м'якої озимої пшениці Українка 0246, який був виведений в першій половині ХХ ст. працівниками Миронівської дослідної станції та довгий час був найбільш врожайним сортом в усьому світі.

Метою роботи є висвітлення історії виведення та впливу культивування сорту м'якої озимої пшениці Українка 0246 на економічні процеси в Україні упродовж ХХ ст.

Історіографія. Історіографічний аналіз дослідження виявив відсутність комплексних робіт з даної тематики. Передусім автори радянських часів зосереджували увагу на комплексному висвітленні розвитку сільського господарства України, а також історії селекції зернових культур. Зокрема, це праця колективу авторів В.Ф. Дорофеев, Р.А. Удачин, Л.В. Семенова (Проблеми історії України: факти, судження, пошуки, 2002) та інші. Незважаючи на вагомий внесок в опис досягнень тогочасної вітчизняної селекційної науки, окремих праць присвячених сорту Українка 0246 не було.

Новий етап дослідження ролі зернових культур у розвитку української держави розпочався зі здобуттям незалежності України. Вагому інформацію про розвиток селекції пшениць містять праці О.А. Демидова, О.В. Гуменюка, В.М. Гудзенка,

Г.П. Кузьмінської (Демидов, Гуменюк, 2017; Демидов, Гудзенко, Кузьмінська, 2017; Демидов, Гудзенко, Кузьмінська, 2019), а також В.С. Кочмарського, В.В. Кириленка, Л.А. Коломієць (Кульчицький, 2004), І.Л. Сергєєвої (Сергєєва, 2018). У даних публікаціях було проаналізовано діяльність Миронівської дослідної станції та виведення нею сорти озимої пшениці. Предметом досліджень стали методи селекції «Українки», її розмноження та статистика врожайності протягом 20–30-х рр. У монографії Х.М. Піпан (Піпан, 2013) висвітлено процес створення, якісні характеристики «Українки», проблеми з якими стикнулися автори сорту.

Піднялися проблемні питання причин Голодоморів 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 рр. та колективізації. Відомими дослідниками цієї сторінки історії є Кульчицький С.В. (Кульчицький, 2004; Кульчицький, 2007; Кульчицький, 1991; Українське радянське суспільство, 2012), О.М. Ганжа (Ганжа, 2003). У роботах даних авторів приділяється особлива увага зерновим питанням та їх ролі в цих трагедіях.

2. Виведення сорту пшениці Українка 0246

На початку ХХ ст. Російська імперія потребувала модернізації не лише промисловості, а й агрокультурної сфери та сільськогосподарської науки. Середнє споживання хліба на одну людину складало 228,8 кг, тоді як в Німеччині – 252,8 кг, Франції – 260,8 кг відповідно. Середня врожайність пшениці була 8 центнерів з га (Киричевський). Оскільки Російська імперія залишалася аграрною країною, то постійно зростаюча кількість населення та необхідність проведення модернізаційних процесів актуалізували підвищення врожайності та якості головного продукту сільського господарства – пшениці. Тому на початку ХХ ст. створювалися різні наукові дослідні установи для вивчення та розведення основних сільськогосподарських культур.

В Україні виведенням нових сортів озимої пшениці почали займатися ще у 1910 р. на

Харківській дослідній станції. У цей період переважали сорти іноземного походження, тому перед вченими постало завдання виведення сортів, які в умовах місцевого клімату та ґрунтів давали б високі показники врожайності. Селекціонерами були виведені Червона остиста і Червона безоста (Проблеми історії України, 2002: 123).

Одним з осередків сільськогосподарської дослідної справи була Миронівська дослідна станція (Канівський повіт Київської губернії), яка була заснована у 1912 р. Першим завідувачем станції був С.М. Тулайков. З 1915 р. розпочалася робота над селекцією м'якої озимої пшениці. Керували проектом В.Є. Жолткевич, Л.І. Ковалевський та І.М. Єремеев, який очолював проєкт з 1917 р. Перед вченими стояла мета вивести новий сорт пшениці з «високою врожайністю та якістю зерна, посухостійкістю, морозостійкістю та здатністю опору до полягання» (Терещенко, Любич, Костюк, Третьякова, 2020: 9). За основу було взято сорт Vanatka 246 (Австро-Угорщина). Але перші експерименти не давали бажаних результатів, а врожаї не були високими.

Події Першої світової та громадянської війни гальмували селекційний процес. Вчені стикнулися з економічною кризою в країні, що позначилася на матеріальному забезпеченні станції та кількості працівників. Зокрема, не вистачало робочої сили, практично припинилася поставка мінеральних добрив, через підняття цін на паливо його намагалися економити, тому дослідні ділянки обмолочували вручну, що позначилося на ефективності дослідів (Демидов, Гудзенко. Кузьмінська, 2017: 229). Декілька разів працівники станції та й вона сама була пограбована і переходила під владу різних політичних сил.

Після революції 1917 р. більшовицьке гасло «Землі і миру» привернуло на свою сторону селян, почали створюватися заводські і колективні господарства. У 1920 р. більшовики встановили свою владу в Україні та проголосили «Декрет про землю». Згідно з документом, земля, яка належала поміщикам, передавалася у розпорядження волоських земельних комітетів та повітових Рад селянських депутатів.

Робота над сортуванням злакових культур була відновлена. В умовах економічної кризи, браку персоналу та матеріального оснащення за ініціативи селекціонера І.М. Єремеева було залучено селянські господарства у процес селекційних екскрементів. Селянам надавалася сортове насіння пшениці для проведення посівної компанії, а потім його обмінювали на рядове зерно. До таких селянських господарств були залучені села Миронівка, Салова-Хутора та Козин (Демидов, Гудзенко, Кузьмінська, 2017: 23).

Під керівництвом професора змінився і метод селекції. Стали використовувати паралельно

два методи селекції – схрещування та індивідуальний добір кращих показників якості насіння (Літовкін, 1931: 4–5). Ними було виділено вісім кращих ліній, які стали основою для подальшого розмноження насіння. У підсумку проведених експериментів було виділено зразок м'якої озимої пшениці Еритроспермум № 246, який давав хороші та стабільні урожаї. Вона характеризувалась як високоврожайний, морозостійкий та посухостійкий сорт з відмінною якістю зерна за вмістом білка та клейковини (Демидов, Гудзенко. Кузьмінська, 2017: 230–231). І.М. Єремеев зазначав, що «Українка» є високоврожайним, середньозимостійким, посухотривалим сортом. Розміром і вирівненістю (однаковий розмір зернин) вона відноситься до найкращих сортів (Єремеев, 1928: 17–18).

Морозостійкість сорту підтвердилася під час аномально холодних посівних кампаній 1927–1928 та 1929–1930 рр. Хоча в багатьох регіонах висіяна озимина вимерзла, вдалося зібрати на 20–30% більше урожаю порівняно з іншими сортами озимої пшениці. До того ж сорт характеризувався високим показником посухостійкості.

Експериментні посіви були організовані на полях Полтавської, Іванівської та Іллінецької станцій. Середні показники врожайності в районі випробувань сорту збільшилися з 12 до 20 ц/га на противагу від інших посівів (Власенко, Колочий: 5). У 1924–1927 рр. було зібрано уже близько 26,4 ц/га (Демидов, Гудзенко. Кузьмінська, 2017: 233). Таким чином, з появою нового сорту суттєво збільшувалися середньостатистичні показники збору зерна. Проте він мав і певні недоліки: був схильний до вилягання, а також до захворювання бурюю іржею та твердою сажкою.

Для масового впровадження нового сорту в колективних господарствах за ініціативи І.М. Єремеева у 1920 р. була створена Спілка селян-насінників (Всеукраїнська Спілка насінництва), яка надавала новий сорт для сівби на власних ділянках. Перша лінія пшениці № 246 була реалізована на базі Сортівничо-насінницького управління Цукротресту. Директор станції О.К. Філіповський згадував: «З метою збільшення виробництва сортового насіння Єремеевим та мною, для розмноження «Українки», було залучено Маслівський технікум імені Тімірязєва. У 1925 році з апробованого Єремеевим урожаю Маслівським технікумом за сприяння Миронівської станції було передано близько 6000 пудів насіння «Українки» Північно-Кавказькому Крайовому Земельному Управлінню» (Демидов, Гудзенко. Кузьмінська, 2017: 231). Важливою заслугою працівників Миронівської станції є поширення нових сортів пшениці не лише в межах дослідних станцій, а й у сільських господарствах з перших років випробувань.

З 1922 р. роботу над розмноженням сорту разом з І.М. Єремєєвим розпочав Д.В. Літовкін. Вони працювали у важких умовах, з одного боку, через холодну зиму та посушливе літо, а з іншого, високі вимоги хлібозаготівель. Бракувало посівного матеріалу та робочої сили. Посівні площі скоротилися на 60% порівняно з попереднім роком. Це та політика партії призвели до голоду в УРСР. Це все стало причиною неврожаю і у 1922 р. «Весна 1922 р. ... була дуже голодною. З Середньої Росії, особливо з Поволжя, наїхало багато голодуючих, багато хто вмирав на вулицях, на вокзалах. У нас харчування теж було погане, але все ж таки хліб, молоко, пшоно були. А коли з'явилася квасоля, стало добре...» (Демидов, Гудзенко, Кузьмінська, 2017: 232).

Сортівничо-насінницьке управління (СНУ) заявою № 1106 від 18 червня 1923 р. надало дозвіл на розмноження та атестат в реєстрі племінних сортів озимої пшениці під назвою «Українка 0246» (Сергеєва, 2018: 206). Саме таку назву запропонував С.Л. Франкфурт. Цього ж року новий сорт був представлений на Всесоюзній сільськогосподарській виставці в Москві. А 1927 р. Всесвітньому сільськогосподарському ярмарку у Лейпцизі (Німеччина).

Для кращого поширення нового сорту було використано і мистецтво. Так, популярним стало гасло – «Хочеш мати гарну жінку – сій пшеницю Українку!», що заохочувало селянські господарства сіяти саме цей сорт. У 1928 р. був випущений кольоровий плакат «Українка» (Демидов, Гудзенко, Кузьмінська, 2017: 234). Сприяли поширенню нового сорту картини художників, зокрема Катерини Білокур.

На початок 1922 р. УРСР вступає в період нової економічної політики (НЕП). Селянські господарства отримали можливість розвитку, а дослідні установи було звільнено від усіх податків, для їхньої діяльності держава виділяла кошти. Це сприяло поширенню нового сорту та продовженню селекційної справи. На основі «Українки» дослідники Миронівської дослідної станції на чолі з професором І.М. Єремєєвим експериментували над новими сортами пшениці та вивели сорти Ювілейна 103 та Миронівська 095.

Згідно з постановою Наркомату землеробства України (НКЗУ) про стандартизацію 1927 р. «Українкою» мали бути засіяні більшість полів України, Кубані та Північного Кавказу. Таким чином, загальні посівні площі нового сорту стрімко збільшувалися і до 1930 р. було засіяно понад 2 млн га, а до 1939 р. – понад 6 млн га, у 1940-х рр. – 7 млн га (Українське радянське суспільство 30-х рр. XX ст., 2012: 131).

3. Колективізація та Голодомор

У кінці 1920-х рр. світ опинявся на порозі світової економічної кризи. У СРСР на зміну НЕПу

було введено адміністративно-командну систему управління. Листопадним Пленумом ЦК ВКП(б) 1929 р. був проголошений курс на суцільну колективізацію, який передбачав ліквідацію особистих селянських господарств і створення колгоспів. Це позбавляло селян права власності на приватне господарство та передавало в руки державі відповідальність за ведення сільськогосподарських робіт. Селянин же втрачав не лише власну землю та можливість нею розпоряджатися, що фактично прикріплювало його до колгоспу без права вирішувати як розподіляти урожай.

Перехід до колгоспної системи відбувався повільно. Запроваджувалися хлібозаготівельні норми зерна, які були в рази більшими, ніж та кількість, яку збирали в реальності. У Москві почали говорити про контрреволюціонерів, селян, які ховали зерно від держави. Держава скуповувала зерно за низькими цінами, заможні селяни не хотіли віддавати зерно державі за безцінь, тому почали протидіяти режиму скоротивши посівні площі селянських господарств. З 1927 по 1929 рр. посівні площі скоротилися майже вдвічі, але завдяки високоврожайному сорту Українка 0246 кількість зібраного урожаю зменшилася лише на 14% (Ганжа, 2003: 239, 242).

Кризу 1928–1929 рр. влада намагалася подолати репресивними методами: шляхом масового розкуркулення та утворення колгоспів. У газеті «Правда» від 7 листопада 1929 р. вийшла друком стаття Сталіна «Рік великого перелому», в якій він запевняв, що селяни «цілими селами, волостями, районами, навіть округами вступали до колгоспів та заявляв, що СРСР стане однією з найбільш хлібних країн світу» (Кульчицький, 2004: 34). Проте реалії переходу до колгоспів були далекими від написаного.

У 1930 р. урожай дав дуже високий показник – 23,1 млн т, що спонукало керівництво держави збільшити план хлібозаготівель. Урожай 1931 р. був удвічі нижчий за попередній, але перегляду встановленої кількості хліба не було зроблено.

За планом у 1932 р. передбачався збір 356 млн пудів зерна, що було невідомим для тогочасних умов. Нове завдання було і перед вченими – підвищення врожайності нових сортів сільськогосподарських культур. Миронівська дослідна станція створила агродослідні гуртки з метою збільшення врожайності виведених сортів та впровадження нових технологій в організацію господарювання у колгоспах (Миронівські сорти пшениці).

Сорт м'якої озимої пшениці Українка 0246 вирощувався на більшості полів України, що дало змогу навіть в умовах голоду, браку робочої сили та техніки давати високі показники врожайності. Цим скористалася влада. Політбюро ЦК ВКП(б) у січні 1931 р. постановило, що УРСР повинна заготовити 490 млн. пудів зерна. Станом на

початок літа 1931 р. було зібрано 477 млн. пудів хліба з урожаєм 1930 р. (Труди 1-го районного агрономічного з'їзду, 1926: 52), що стало рекордним показником зібраного урожаю з гектара.

У важкі 1931 та 1932 рр. через високу смертність внаслідок Голодомору обробляти землю не було кому. У листі від 18 червня 1932 р. комсомольця Г. В. Ткаченко йшлося: «Ви не уявляєте, що зараз діється на Білоцерківщині, Уманщині, Київщині й т. ін. Великі площі незасіяної землі, а врожайність посіяного не більше 25–30% відносно тієї, що була в 1925–1928 рр. У колгоспах, в яких було коней 100–150, зараз тільки 40–50, та й ті такі, що падають. Люди страшенно голодують...» (Труди 1-го районного агрономічного з'їзду, 1926: 45). Через це УРСР втратив близько 40% врожаю зерна, практично половину необхідного запасу для забезпечення власних потреб, проте Україна все ж надала 1,7 млн т зерна за планом хлібозаготівель. Попри це, 1933 р. було зібрано 22,7 млн т зерна, з яких на власні потреби УРСР залишалось близько 10 млн т.

Не оминули голодні 1932–1933 рр. і творців «Українки». Донька І.М. Єремеева Лідія згадувала: «В Україні вже з осені 1932 року стало важко з хлібом, видали картки, навесні 1933 року на вулицях Києва вмирали голодуючі, ми отримували по 200 г., потім по 100 і по 50 г. хліба та нарівні з усіма випробували голод, черги за гасом, холод у квартирі. Влітку 1932 року тато (І.М. Єремеев – прим.) їздив до Ленінграду і привіз звідти хліб, цукор, маргарин. Взагалі він із цих відряджень привозив різні продукти, хоча все діставати було дуже важко» (Демидов, Гудзенко. Кузьмінська, 2017: 236).

Політика форсованої індустріалізації вимагала значних коштів. Великий відсоток доходів СРСР давав експорт сільськогосподарської продукції, зокрема пшениці. Сорт Українка 0246 був вагомою статтею радянського експорту (Демидов: 151). Так, у 1930 р. закордон було продано 4,8 млн т зерна за 30 рублів/т, у 1932 р. – 5,1 млн т по 18 рублів/т (Труди 1-го районного агрономічного з'їзду, 1926: 58). Натомість ціни на машини, які імпортував СРСР, були значно вищими. Це свідчить про падіння цін на зерно у світі та спробу радянської влади втримати темпи індустріалізації. Щоб виконати власні плани та зобов'язання перед іноземними торговцями, експорт сільськогосподарської продукції зростає. Значні закупівлі українського збіжжя було здійснено Німеччиною, Італією, Латвією, Нідерландами, Туреччиною та іншими країнами. 1929 р. було продано 11 млн пудів зерна, у 1930 р. – 298 млн пудів, а 1931 р. – 316 млн пудів, у 1932 р. – 107,9 млн пудів (Кульчицький, 2007: 14). Це були найвищі показники експорту зерна за всю історію існування СРСР. Але це мало і зворотній бік – у самій країні не вистачало

зернових для задоволення потреб міста й армії. Згідно з даними Укрзерноцентру на одну людину припадало 16 пудів на рік (Кульчицький, 1991: 219). Це підтверджує той факт, що більшовицька партія свідомо організувала Голодомор в Україні, забираючи всі можливості для виживання не лише в українських селах, але й у містах.

Попри важкі умови праці, селекційні дослідні станції щороку показували високий результат з виробництва еліти зернових культур. На базі «Українки» було виведено низку експериментів, що дало змогу покращити її характеристики. 17 листопада 1939 р. Держкомісія з сортовипробування зернових культур при Наркоматі землеробства СРСР затвердила: «Видати авторське свідоцтво на сорт пшениці озимої «Українка» І.М. Єремееву 50% часткою участі у його створенні (50% прав належить В.Є. Жолткевичу та Л.І. Ковалевському)» (Демидов, Гудзенко. Кузьмінська, 2017: 238)

Напередодні Другої світової війни сорт пшениці «Українка 0246» був засіяний на 6 млн га і був одним з основних пунктів експорту СРСР до Німеччини. Так, до 22.06. 1941 р. було відправлено 1,5 млн т зерна. Під час нацистської окупації посівні площі значно зменшилися, але до Німеччини у 1941–1942 рр. було вивезено близько 3 млн т зерна, хоча планувалося близько 10–11 млн т збіжжя. Продовжувалася селекційна робота, але вдалося зберегти лише 10–15% селекційного матеріалу «Українки» на Миронівській станції (Пшениця мира, 1986: 398).

Сільське господарство зіткнулося з проблемами і в післявоєнний час. У 1946 р. внаслідок посухи було втрачено більшість тогорічного урожаю. В середньому урожай становив 3,8 ц/га, план хлібозаготівель виконано не було, було здано лише 227 млн пудів замість 362 млн пудів зерна (Піпан, 2002: 463–464). Знову радянська влада використала методи репресій та голоду для того, щоб виконати необґрунтовані завищені норми державних заготівель.

У 1956 р. ООН затвердила «Українку 0246» міжнародним стандартом сильної пшениці завдяки високим показникам урожайності. Протягом 1940-х рр. її посіви сягали 7 млн га, урожайність – 30 ц/га (Сергеева, 2018: 209). Як підсумок, І.М. Єремеев вивів ще декілька сортів озимої та ярої пшениці, в основі яких є «Українка» (Демидов, Гуменюк, 2017: 41).

З 1948 р. роботу над покращенням сорту та виведенням на її основі нових продовжив В.М. Ремесло, який очолив Миронівську дослідну селекційну станцію у 1964 р. Використовуючи метод добору та гібридизації місцевих сортів, зокрема і «Українка 0246», він працював над удосконаленням зимостійкості пшениці. У 1960 р. вчений на базі «Українки» вивів новий

сорт «Миронівська 808», який характеризувався більш високими показниками стійкості до температур і давав найвищі показники врожайності – подекуди до 100 ц/га (Літовкін, 1931: 27). Даний сорт був висіяний у 79 областях України і росії, а також у деяких країнах Західної Європи.

З початку виведення сорту м'якої пшениці «Українка 0246» на її основі було створено понад 200 сортів озимої та ярої пшениці (Кочмарський, Кириленко, Коломієць, Гуменюк, 2013: 6), зокрема «Миронівська 808», «Безоста 4», з якої походить шедеври світової селекції Безоста 1, Аврора й Кавказ.

4. Висновки

Таким чином, можна розглянути історію України крізь призму історії всесвітньовідомої м'якої озимої пшениці «Українка 0246», яка характеризувалася хорошими хлібопекарськими якостями та високою врожайністю. Завдяки цьому та низці інших показників сорту протягом 45 років нею було засіяно не лише поля України, але й багатьох регіонів СРСР. В 1920–1930-х рр. показники зібраного урожаю дали можливість не лише відновити

аграрну сферу після Першої та громадянської воєн, але й постачати зерно в інші країни.

У 20–30-х рр., незважаючи на періодичні погіршення природних умов і зменшення посівних площ, сорт «Українка» давав стабільно високий урожай, якого вистачало для задоволення основних потреб республіки. Але керівництво СРСР, намагаючись утримати темпи індустріалізації, вимагало виконати поставлені плани. Це також є фактом тоталітарного режиму радянського Союзу та створення штучних умов Голодоморів.

Сорт «Українка» було визнано міжнародним стандартом сильної пшениці, в 1940–1950-х рр. нею було засіяно понад 7 млн га. На базі цього сорту було створено понад 200 нових сортів пшениці, що робить її важливим сортом в агрокультурі нашої держави.

Селекційна справа м'якої ярої пшениці продовжується уже в незалежній Україні. Нею займаються близько 20 установ, серед яких Миронівський інститут пшениці ім. В.М. Ремесла та Інститут фізіології рослин і генетики НАНУ, Інститут рослинництва ім. Юр'єва та інші.

Література:

1. Власенко В.А., Колочий В.Т. Джерела цінної геноплазми селекційних поколінь миронівських сортів пшениці м'якої озимої. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/28164/1/Sources%20of%20valuable%20genoplazmi.pdf> (дата звернення: 14.09.2023).
2. Ганжа О. Опір селянства України політиці суцільної колективізації. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр.* 2003. Вип. 10. С. 235–250.
3. Демидов О.А., Гуменюк О.В. Досягнення з селекції пшениці озимої в Миронівському інституті пшениці імені В.М. Ремесла. *V Міжнародна нпк молодих вчених «Селекція, генетика та технології вирощування сільськогосподарських культур»*. 21.04. 2017. С. 40–41.
4. Демидов О.А., Гудзенко В.М., Кузьмінська Г.П. Селекціонер і педагог Іван Максимович Єремеев та його Українка 0246. *Миронівський вісник*. 2017. Вип. 5. С. 225–242.
5. Демидов О.А., Гудзенко В.М., Кузьмінська Г.П. Понад 100 років виробничо-просвітницької діяльності. *Миронівський вісник*. 2019. Вип. 8. С. 163–188.
6. Демидов О.А. Миронівський інститут пшениці імені В.М. Ремесла НААН – історичні етапи становлення, сьогодення та перспективи розвитку. URL: <http://confer.uesr.sops.gov.ua/frank2016/paper/viewFile/9214/4033> (дата звернення: 20.09.2023).
7. Єремеев І.М. Пшениця «Українка». Харків. *Радянський Селянин*. 31 с.
8. Киричевський І. Згублені хліби, або як до Голодомору привела криза українського агросектору. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/zgubleni-hlibi-abo-ak-do-golodomoru-privela-kriza-ukrainskogo-agrosektoru> (дата звернення: 14.09.2023).
9. Кочмарський В.С., Кириленко В.В., Коломієць Л.А. Сторічний період селекції пшениці м'якої озимої в Миронівському інституті пшениці. *Генетичні ресурси рослин*. 2013. № 12. С. 5–12.
10. Кульчицький С.В. Голодомор 1932–1933 рр.: механізми сталінського терору. *Український історичний журнал*. 2007. № 4. С. 4–26.
11. Кульчицький С.В. Проблема колективізації сільського господарства в сталінській «революції зверху». *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр.* 2004. Вип. 12. С. 21–69.
12. Кульчицький С.В. Ціна «Великого перелому». Київ, 1991. 431 с.
13. Літовкін Д.В. Селекційна робота з озимою пшеницею на Миронівській дослідно-селекційній станції. (Зведений звіт за 18 років: 1912–1930). *Труди Миронівської дослідно-селекційної станції*. Київ : УНЦ, 1931. С. 3–40.
14. Миронівські сорти пшениці сіють нині в різних куточках планети: сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2175340-mironivski-sorti-psenici-siut-nini-v-riznih-kutockah-planeti.html> (дата звернення: 18.09.2023).

15. Піпан Х.М. Селекція озимої пшениці в Україні: історія та здобутки. НААН. Нац. наук. с.-г. б-ка; за наук. ред. В.В. Шелепова. Київ, 2013. 199 с.
16. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. *Міжвідомчий збірник наукових праць*, вип. 6. Київ : Інститут історії України НАН України, 2002. 567 с.
17. Пшеницы мира / В.Ф. Дорофеев, Р.А. Удачин, Л.В. Семенова и др. Ленинград : ВО Агропромиздат, Ленингр. отд-ние, 1986. 560 с.
18. Сергеева І.Л. Роль Миронівського інституту пшениці ім. В.М. Ремесла НААН у створенні Національного генбанку зернових колосових культур в Україні. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2018. Вип. 51. С. 396–402.
19. Терещенко Ю.Ф., Любич В.В., Костюк М.В. Вклад професора Івана Максимовича Єремеева у вітчизняну й світову селекційну науку. *Селекційно-генетична наука і освіта (Парієві читання)*. Матеріали ІХ міжнародної наукової конференції (18 березня 2020 р.). Умань, 2020. С. 206–210.
20. Труды 1-го районного агрономічного з'їзду при Миронівській дослідно-селекційній станції 26–28 червня 1926 р. Миронівка, 1927. 70 с.
21. Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя. Колективна монографія / під ред. С. В. Кульчицький. Київ : Інститут історії України НАН України, 2012. 786 с.
22. Чернецький С. «Українка 0246» та світове визнання І.М. Єремеева. *Сучасна молодіжна наука в Україні: Зб. наук. ст. за матеріалами ІV міжвуз. наук. конф. Переяслав-Хмельницький*, 2013. Вип. 2. С. 130–134.

References:

1. Vlasenko V.A., Koliuchyi V.T. *Dzherela tsinnoi henoplazmy selektsiinykh pokolin myronivskykh sortiv pshe-nytsi miakoi ozymoi* [Sources of valuable genoplasm of breeding generations of Myronov soft winter wheat varieties]. Retrieved from: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/28164/1/Sources%20of%20valuable%20genoplazmi.pdf> [in Ukrainian].
2. Hanzha O. *Opir selianstva Ukrainy politysi sutsilnoi kolektyvizatsii* [Resistance of the peasantry of Ukraine to the policy of complete collectivization]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky: Mizhvid. zb. nauk. pr.* 2003. Vyp. 10. S. 235–250. [in Ukrainian].
3. Demydov O. A., Humeniuk O. V. *Dosiahnennia z selektsii pshe-nytsi ozymoi v Myronivskomu instytuti pshe-nytsi imeni V.M. Remesla* [Achievements in the breeding of winter wheat at the Myroniv Wheat Institute named after V.M. Remesla]. V *Mizhnarodna npk molodykh vchenykh «Selektsiia, henetyka ta tekhnologii vyroshchuvannia silskohospodarskykh kultur»*. 21.04. 2017. S. 40–41 [in Ukrainian].
4. Demydov O. A., Hudzenko V. M., Kuzminska H.P. *Selektsioner i pedahoh Ivan Maksymovych Yeremeiev ta yoho Ukrainka 0246* [Breeder and teacher Ivan Maksymovich Yermeev and his Ukrainka 0246]. *Myronivskyi visnyk*. 2017. Vyp. 5. S. 225–242. [in Ukrainian].
5. Demydov O. A., Hudzenko V. M., Kuzminska H. P. *Ponad 100 roktiv vyrobnycho-prosvitnytskoi diialnosti* [Over 100 years of production and educational activity]. *Myronivskyi visnyk*. 2019. Vyp. 8. S. 163–188. [in Ukrainian].
6. Demydov O. A. *Myronivskyi instytut pshe-nytsi imeni V.M. Remesla NAAN – istorychni etapy stanovlennia, sohodennia ta perspektyvy rozvytku* [Myroniv Wheat Institute named after V.M. Remesla of the National Academy of Sciences – historical stages of formation, present and development prospects]. Retrieved from: <http://confer.uesr.sops.gov.ua/frank2016/paper/viewFile/9214/4033> [in Ukrainian].
7. Yermeev I. M. *Pshenytsia «Ukrainka»* [Wheat «Ukrainka»]. Kharkiv. Radianskyi Selianyn. 31 s. [in Ukrainian].
8. Kyrychevskyi I. *Zghubleni khliby, abo yak do Holodomoru pryvela kryza ukrainskoho ahrosektoru* [Lost loaves, or how the crisis of the Ukrainian agricultural sector led to the Holodomor]. Retrieved from: <https://agravery.com/uk/posts/show/zgubleni-hlibi-abo-ak-do-golodomoru-privela-kryza-ukrainsko-go-agrosektoru> [in Ukrainian].
9. Kochmarskyi V.S., Kyrylenko V.V., Kolomiiets L.A., Humeniuk O.V. *Storichnyi period selektsii pshe-nytsi miakoi ozymoi v Myronivskomu instytuti pshe-nytsi* [A hundred-year period of soft winter wheat selection at the Myroniv Wheat Institute]. *Henetychni resursy roslyn*. 2013. № 12. S. 5–12. [in Ukrainian].
10. Kulchytskyi S.V. *Holodomor 1932–1933 rr.: mekhanizmy stalinskoho teroru* [The Holodomor of 1932–1933: mechanisms of Stalinist terror]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2007. № 4. S. 4–26. [in Ukrainian].
11. Kulchytskyi S. V. *Problema kolektyvizatsii silskoho gospodarstva v stalinskii «revoliutsii zverkhu»* [The problem of collectivization of agriculture in Stalin's «revolution from above»]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky: Mizhvid. zb. nauk. pr.* 2004. Vyp. 12. S. 21–69. [in Ukrainian].
12. Kulchytskyi S. V. *Tsina «Velykoho perelomu»* [The price of the «Great Break»]. Kyiv. 1991. 431 s. [in Ukrainian].
13. Litovkin D. V. *Selektsiina robota z ozymoiu pshe-nytseiu na Myronivskii doslidno-selektsiinii stantsii. (Zvedenyi zvit za 18 roktiv: 1912-1930)* [Breeding work with winter wheat at the Myronivsk Research and Breeding

- Station. (Consolidated report for 18 years: 1912–1930)]. Trudy Myronivskoi doslidno-selektsiinoi stantsii. Kyiv: UNITS. 1931. S. 3–40. [in Ukrainian].
14. *Myronivski sorty pshenytsi siut nyny v riznykh kutochkakh planety* [Myronov varieties of wheat are now being sown in different parts of the world]. sait. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2175340-mironivski-sorti-psenici-siut-nini-v-riznih-kutockah-planeti.html> [in Ukrainian].
  15. Pipan Kh. M. *Selektsiia ozymoi pshenytsi v Ukraini: istoriia ta zdobutky* [Breeding of winter wheat in Ukraine: history and achievements]. NAAN. Nats.nauk. s.-h. b-ka; za nauk. red. V. V. Shelepova. Kyiv, 2013. 199 s. [in Ukrainian].
  16. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky* [Problems of the history of Ukraine: facts, judgments, searches]. Mizhvidomchyi zbirnyk naukovykh prats, vyp. 6. – K. – Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2002. – 567 s. [in Ukrainian].
  17. *Pshenicy mira* [World wheat] / V. F. Dorofeev, R. A. Udachin, L. V. Semenova i dr. pod. red. V. F. Dorofeeva. [2-e izd., pererab i dop.]. Leningrad: VO Agropromizdat, Leningr. otd-nie, 1986. 560 s. [in Russian].
  18. Serhieieva I.L. *Rol Myronivskoho instytutu pshenytsi im. V.M. Remesla NAAN u stvorenni Natsionalnoho henbanku zernovykh kolosovykh kultur v Ukraini* [The role of the Myroniv Wheat Institute named after V.M. Remesla of the National Academy of Sciences in the creation of the National gene bank of grain ear crops in Ukraine]. Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. 2018. Vyp. 51. S. 396–402. [in Ukrainian].
  19. Tereshchenko Yu. F., Liubych V. V., Kostiuik M. V., Tretiakova S. O. *Vklad profesora Ivana Maksymovycha Yeremeieva u vitshyznianu y svitovu selektsiinu nauku* [Contribution of Professor Ivan Maksymovich Yeremeieva to national and world breeding science]. Selektiino-henetychna nauka i osvita (Pariievi chytannia). Materialy IKh mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (18 bereznia 2020 r.). Uman. 2020. S. 206–210. [in Ukrainian].
  20. *Trudy 1-ho raionnoho ahronomichnoho zizdu pry Myronivskii doslidno-selektsiinii stantsii 26–28 chervnia 1926 r.* [Proceedings of the 1st district agronomic congress at the Myronivsk research and selection station, June 26–28, 1926]. Myronivka. 1927. 70 s. [in Ukrainian].
  21. *Ukrainske radianske suspilstvo 30-kh rr. XX st.: narysy povsiakdennoho zhyttia* [Ukrainian Soviet society in the 1930s of the 20th century: essays on everyday life]. Kolektyvna monohrafiia. Vidp. red. S. V. Kulchyskyi. K. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 2012. 786 s. [in Ukrainian].
  22. Chernetskyi S. «Ukrainka 0246» ta svitove vyznannia I.M. Yeremeieva [«Ukrainka 0246» and world recognition of I.M. Yermeev]. Suchasna molodizhna nauka v Ukraini: Zb. nauk. st. za materialamy IV mizhvuz. nauk. konf. Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2013. Vyp. 2. S. 130–134. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.10.2023
The article was received 02 October 2023